

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ABD’NİN VE TÜRKİYE’NİN BALKANLAR POLİTİKALARININ BOSNA HERSEK, KOSOVA VE MAKEDONYA KRİZLERİ ÖRNEĞİNDE İNCELENMESİ

Kader ÖZLEM*

ÖZET

İki kutuplu dönemin sona ermesinin ardından önem kazanan Balkanlar gibi bölgesel alanlar, yeni dönemde krizlerle dolu bir sürecin içine girerken; diğer taraftan küresel aktörlerin de dikkatleri bu bölgelere yoğunlaşmıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) için Balkanlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde öncelikli çıkar alanı kapsamında değerlendirilmese de; Avrupalı devletlerin Yugoslavya’nın dağılması sürecinde yaşanan krizlere müdahalede gecikmeleri, ABD’nin NATO kapsamındaki askeri müdahalelerine yol açmıştır. Türkiye’nin perspektifinden ise, Balkanlar siyasi, etnik, coğrafi, tarihsel, dinsel vb. faktörlerin etkisiyle diğer aktörlere göre her zaman farklı bir anlam ifade etmiştir. Çalışmanın amacı, Soğuk Savaş sonrası dönemde Washington ve Ankara’nın bölgesel krizlerdeki politikalarını karşılaştırmalı olarak incelemektir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Türkiye, Balkanlar, Dış Politika, Bölgesel Krizler.

THE EXAMINATION OF THE US AND TURKEY’S BALKANS POLICIES IN THE POST COLD WAR PERIOD ON THE EXAMPLES OF BOSNIA HERZEGOVINA, KOSOVO AND MACEDONIA CRISIS

ABSTRACT

While the regions, which are increased in importance after collapsing of bipolar system like Balkans, have entered into crisis process in new period; on the other hand, global actors have been more interested in these areas. Balkans for the US, even if has not been evaluated as a preferential benefit area in post-Cold War; being late of European states for intermeddling to the crisis, which were occurred in collapsing process of Yugoslavia, caused military interferences of the US by using NATO. Balkans has always a different meaning for Turkey by the effects of political, ethnics, geographical, historical, religion factors etc... The purpose of this study is to examine the policies in regional crisis’ of the US and Turkey from a comparative perspective.

Keywords: The US, Turkey, Balkans, Foreign Policy, Regional Crisis.

GİRİŞ

Soğuk Savaş döneminin bitimiyle birlikte uluslararası sistemde meydana gelen yapısal değişiklikler, devletlerin dış politikalarını gözden geçirmelerine neden olmuştur. Bu durum, ulusal çıkar ve güvenlik tanımlamalarının yeniden yapılmasına yol açarken; yeni dönem ABD gibi küresel, Türkiye gibi bölgesel aktörler açısından yeni fırsat ve riskleri de beraberinde getirmiştir. İki kutuplu dünya düzeninde ABD ve Türkiye gibi Batı bloğunda yer alan ülkelerin ortak kaygıları komünizm ve Sovyet yayılmacılığı gibi kavramlar üzerine yoğunlaşmış; mevcut ve somut bir

* Trakya Üniversitesi, Balkan Araştırma Enstitüsü, Balkan Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Araştırma Görevlisi. E-posta: kaderozem@trakya.edu.tr

tehdide karşı genel olarak ortak bir mücadele metodu benimsenmişti. Ancak, yeni dönem Batı bloğunda da kısmî sorgulamalara neden olmuştur. Özellikle, 1990'lı yıllarda gerek Balkanlar'da yaşanan gelişmeler, gerekse NATO'nun yeni dönemdeki misyonuna ilişkin tartışmalar ve Avrupa'nın güvenliği konuları buna örnek olarak gösterilebilir.

Soğuk Savaş döneminde Batı bloğunun başat aktörü olan ABD, yeni dönemde tek kutuplu bir dünya düzeni iddiasında olurken; gelişen süreçte ve özellikle 2000'li yıllarda daha somut olarak görüleceği üzere, makro politika ve stratejilerini tek kutuplu olma iddiasının yansıması olarak üstünlük anlayışına göre belirlemiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde görev yapan ABD Başkanlarının açıklamalarına bakıldığında; George Herbert Bush'un "*Yeni Dünya Düzeni*" ön plana çıkarken; Clinton'da "*genişleme ve angajman*" politikasının esas olduğu görülmektedir. 2000'li yıllarda George Walker Bush'un yönetiminde ise, "*önleyici savaş ve ilk vuruş*" anlayışı egemendi.¹ Diğer bir deyişle, bu yaklaşımlar yeni dönemde ABD'nin küresel düzeyde tek egemen olduğuna ve bunu sorgulayacak hiçbir gücün bulunmadığı prensibine dayanmaktaydı.

Bulunduğu coğrafyada yeni dönemin başında siyasi, askeri ve ekonomik açıdan bölgesel bir güç olma iddiasında bulunan Türkiye açısından ise, durum daha farklıydı. Soğuk Savaş'ın geniş kapsamlı bir bölgede haritayı dondurması ve küçük ölçekli krizleri önlemesi Türkiye'nin çevresinde bir istikrar ortamı yaratmıştı. Sovyetler Birliği'nin çözülüşü ve uluslararası sistemde meydana gelen köklü değişim, Türkiye'nin komşu olduğu coğrafyaları adeta kaynayan bir kazana çevirmiştir. SSCB'nin dağılması, Türk dış politikasında 1923'ten beri karşılaşılan en önemli değişim periyodunu ortaya çıkarırken; bu noktada birbirine bağlı iki ana hususla karşı karşıya kalınmıştır: Birincisi, Batı için Soğuk Savaş'taki "ileri karakol" Türkiye'nin öneminin azaldığı yargısı; ikincisi, Türkiye'nin yakın çevresinde ortaya çıkan krizlerin yarattığı tehditler/fırsatlar. Türkiye gibi orta ölçekli ve statükocu devletlerin bölgesel ve küresel değişimleri hoş karşılamaları genellikle güç bir ihtimaldir. Bu devletlerin yeni gelişmelere yönelik adaptasyon süreçleri epey zaman alsa da, Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkanlar, Kafkasya ve Ortadoğu'da yaşanan krizler Türkiye için aktif politikalar izlemeyi kaçınılmaz kılmıştır. Batı'da Türkiye'nin öneminin azaldığı imajı, yeni dönemde ortaya çıkan krizlerde coğrafya faktörünün de etkin bir şekilde kullanımıyla önemli ölçüde ortadan kalkmıştır.

1. TÜRKİYE'NİN VE ABD'NİN BALKANLAR POLİTİKASINI BELİRLEYEN DİNAMİKLER

Soğuk Savaş döneminde blok mantığı her iki devletin de Balkanlar politikalarının belirlenmesinde egemen olurken; dönemin bölgedeki en merkezî devleti Yugoslavya ile ilişkiler ön planda olmuş ve böylece iki kutuplu uluslararası sisteme bir nevi tepki olarak ortaya çıkan Bağlantısızlar Hareketi de bölge politikalarına eklenmişti. Soğuk Savaş dönemi içinde Balkanlar'da sadece Türkiye ile Yunanistan'ın Batı bloğu içinde yer aldığı ve Yugoslavya dışındaki devletlerin doğrudan SSCB yörüngesinde olduğu göz önünde bulundurulursa, bu dönem zarfında Belgrad'ın merkezi önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Yugoslavya'nın Buna karşın, blok mantığı çerçevesinde krizlerden olabildiğince kaçınmak esas olmuşsa da; Ankara-Sofya hattında Bulgaristan'daki Türk azınlığı nedeniyle yaşanan sorunlar ABD'nin ve Türkiye'nin ortak tutum almasını beraberinde

¹ Arı, Tayyar ve Pirinççi, Ferhat, "Soğuk Savaş Sonrasında ABD'nin Balkan Politikası", Alternatif Politika, Cilt.3, Sayı.1, Mayıs 2011, s.2.

oluşmasını tetikleyen ve bölge ülkelerinin Avro-Atlantik kurumlara üyelik süreçlerini hızlandıran ana faktörlerden biridir.

Yugoslavya'nın 1992'de dağılma sürecine girmesi, bölgesel tansiyonu artırmış ve küresel çapta hareketliliğe neden olmuştur. Soğuk Savaş dönemi Balkanlar'da görece bir istikrar sağlamışsa da bu noktada 1990'lı yıllar bölge için yeniden eskiye dönüşün yaşanması şeklinde olmuştur. Uluslararası ilişkiler literatüründe yer alan "balkanlaşma"³ kavramı bu dönemde de parçalanma, bölünme ve ayrışmayı simgeleyen anlamıyla yeniden ünlenmiştir.

2.1. Bosna Hersek Krizi

Dağılma sürecine genel olarak bakıldığında, ana faktörün Sırbistan olduğu görülmektedir. 1989'da Slobodan Miloseviç'in Sırbistan Cumhurbaşkanlığına gelmesiyle, Belgrad'ın Yugoslavya üzerindeki ağırlığı artmış ve Sırp milliyetçiliği yükselişe geçmiştir. Uluslararası alanda yaşanan sistemsel değişim ile Yugoslavya'nın kendi içsel dinamikleri, dağılma sürecini hızlandıran gelişmeler olmuştur. İlk olarak Slovenya bağımsızlığını ilan ederek, Yugoslavya'dan ayrılırken; bunu tanımayan Yugoslav Federal ordusu ile Slovenya arasında çatışmalar yaşanmıştır.⁴ Slovenya ordusunun iyi durumda bulunmasının da etkisiyle geri adım atmak zorunda kalan Yugoslavya, peş peşe gerçekleşen bağımsızlık ilanlarıyla (Hırvatistan, Bosna Hersek ve Makedonya) dikkatlerini diğer ülkelere kaydırmıştır. Hırvatistan'ın bağımsızlık ilanı ile ülkedeki Hırvatlar ve Sırlar birbirine girerek iç savaş başlamış ve Miloseviç etnik Sırları desteklemiştir. Keza, Bosna Hersek'te de aynı durum görülmüş; ülkedeki Sırlar isyan ederek Bosna Hersek'te de iç savaş yaşanmıştır. Miloseviç'in birlikleri doğrudan etnik Sırların lehine müdahale etmiştir. Bosna Hersek referandumunun ardından bağımsızlık ilanı ile 1992'de Birleşmiş Milletler Örgütüne (BMÖ) üye olmuştur. Ülkede aynı yıl sadece Müslüman Boşnaklarla etnik Sırlar çatışmamış; aynı

³ Söz konusu kavram, dönem itibarıyla sadece siyasi parçalanmışlık için kullanılmamış, aynı zamanda kabileciliği, ilkelliği ve barbarlığı tanımlamıştır. Maria Todorova'nın ifadesiyle, söz konusu kavram Amerikan akademisinde kavram bağlamında tamamen çıkarılmıştır ve paradigma olarak farklı sorunlarla bağlantılandırılmıştır. Balkanlar bölgesinin Avrupa'nın "ötekisi" olduğu sıkça dile getirilirken, bölgeyle ilgili olarak vurgulanan asıl nokta, Balkanlıların uygar dünya tarafından ve onun için tasarlanan davranış kalıplarına uyma eğilimi göstermediği olmuştur. (Todorova, Maria, Balkanlar'ı Tahayyül Etmek, (çev.) Dilek Şendil, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.17). Uluslararası ilişkiler disiplini açısından kavramın genişleme eğiliminde olduğu görülmektedir. Salt Balkanlar bölgesine ait bir tanımlama olmaktan çıkan kavram, diğer bölgesel sistemlerde yaşanan gelişmelerin tanımlanmasında da ilham kaynağı olmuştur. Örneğin, Amerikalı ünlü stratejist Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası* isimli eserinde, Avrupa'da etnik sorunları ve büyük bölgesel rekabetleri ifade etmek için anlamlandırılan "Balkanlar" kelimesinin yaygın bir anlam kazandığını göstererek, Avrasya'nın da Balkanlar'ı bulduğuna işaret etmekte ve Avrasya Balkanlar'ının daha geniş bir alanı ifade ettiğini vurgulamaktadır. (Bkz. Brzezinski, Zbigniew, *The Grand Chess Board, American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Basic Books, New York, 1997, ss.123-124). Öte yandan, "Balkan" kelimesinin olumsuzluğu çağrıştıran anlamının yanı sıra, Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa'daki bütünleşme sürecinin kıtasal bir boyut kazanmasının da etkisiyle, AB yetkilileri Birlik çatısı altında bölgeyi tanımlamaya yönelik Türkçe kökenli olan "Balkan" kelimesinin yerine "Güneydoğu Avrupa" kavramını kullanma eğilimindedirler. Diğer bir deyişle, AB'nin karar verici mekanizmaları "Güneydoğu Avrupa" ifadesiyle kıtasal bütünleşmeyi içselleştirme eğilimindeyse de; bölgenin kötü imajını gidererek Balkanlar'a Avrupalı bir çehre kazandırmak uğraşında olmuştur. Bu durum, aynı zamanda Balkanlar'ın içinde ötekileştirilen unsurların Türkler ve Müslümanlar olduğunun kanıtı şeklindedir. Güneydoğu Avrupa'nın sınırları Balkanlar'dan daha geniş bir coğrafyayı kapsayacak şekilde yansıtılmak istenirken; Avrupalılar Balkanlar'ı içselleştirme ve kendilerine ait kültürü tesis etmek için eski egemen kültürün izlerini şeklen silme uğraşındadır. Dolayısıyla, Batı'daki güvenlik çıkarlarını Saraybosna'dan itibaren başlatmak isteyen Türkiye ile sınırları Edirne'ye kadar dayanan AB arasında bölgeye yönelik kültür ve nüfuz mücadelesinin yaşanması kaçınılmaz görünmektedir.

⁴ Slovenya'nın bağımsızlığını ilan etmesinin ardından Avrupa Topluluğu (AT) barış için devreye girse de, bu konuda başarılı olamamıştır. Hatta bu dönemde AT kendi içinde bölünmüş bir görüntü çizmiştir. Almanya, içinde bulunduğu kolektif girişimleri bir tarafa bırakarak Slovenya'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuştur. Bkz. Selver, Mustafa, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 96.*

zamanda Hırvatlarla Boşnaklar ve Hırvatlarla Sırlar da savaşmıştır.⁵ Bölge gittikçe karışık bir görüntü alırken; savaşın bölgeselleşerek yeni kriz alanlarının ortaya çıkması kuvvetle muhtemeldi. Dolayısıyla uluslararası kamuoyu dikkatlerini Bosna Hersek'e yoğunlaştırmış; ancak karar alma mekanizmaları etkin bir biçimde çalışmamış ve kriz gittikçe derinleşmiştir.

ABD krize başlangıçta doğrudan müdahil olmaktan kaçınırken; BM çatısı altındaki önlemleri desteklemiş ve buna öncülük etmiştir. Şubat 1992'de bölgeye BM Barış Gücü (UN Protection Force-UNPROFOR) gönderilmiş; tüm taraflara silah ambargosu uygulanmıştır.⁶ Ne var ki, Yugoslav Federal ordusu elindeki silahları etnik Sırlara teslim etmiş; buna karşın Müslümanlar ve Hırvatlar kendilerini savunacakları silahlardan mahrum bırakılmıştır. Bu durum Sırp katliamlarının daha da artmasına neden olacaktı. 1993'te BM tarafından Bosna Hersek'te 6 yerleşim yeri güvenli bölge edilse de; özellikle BM koruması altındaki Srebrenitsa'da en az 8.000 Boşnak'ın Sırlar tarafından öldürülmesi, ABD'yi aktif müdahale yönünde zorlamıştır. AB'nin krizi çözmeye yönelik öncülük ettiği Lizbon ve Londra Konferansları ile Vance-Owen Planı, Owen-Stoltenberg Planı⁷ gibi girişimlerin teker teker başarısızlığa uğraması da Washington'un Bosna krizinde aktif müdahalesine neden olmuştur. Ayrıca krizin başlangıcındaki ABD'nin pasif tutumunda etkili olan Başkanlık seçimleri de geride kalmış ve zamanla krize daha iyi uyum sağlamıştır.

BM Güvenlik Konseyi'nde gündeme gelen Sırp hedeflerine yönelik hava harekâtına ilişkin Rusya ve Çin vetosu, askeri anlamda önlemleri geciktirirken; ABD'nin Güvenlik Konseyi'nin 836 sayılı kararına⁸ dayanarak Şubat 1994'te NATO güçleri Sırlara yönelik düşük yoğunluklu hava harekâtı düzenlemeye başlamıştır. Ağustos 1995'te yapılan askeri operasyonla NATO güçleri Sırları geri püskürtmüş; Kasım 1995'te ise Washington yönetiminin etkin diplomatik girişimleriyle taraflar arasında Ohio'daki Dayton üssünde barış anlaşması imzalanmıştır. Böylece, Bosna Hersek'in güncel yapısının oluşmasında etkili olan Dayton Barış Antlaşması, ABD'nin eşgüdümünde gerçekleşiyordu. Diğer bir deyişle, Dayton her şeyiyle bir Amerikan mimarisidir.⁹ ABD, NATO şemsiyesi altında Bosna'ya askeri müdahalede bulunup, barış antlaşmasını imza ettirdikten sonra güvenliğin sağlanması için NATO'ya bağlı 60.000 askerden oluşan IFOR'u bölgede bırakmıştır. Zamanla bünyesindeki asker sayısı azalan IFOR, daha sonra SFOR adını alırken; 2004 yılıyla birlikte EUFOR şekline dönüşmüş ve asker sayısı da güncel olarak 1.600 seviyesine çekilmiştir.¹⁰ Bu bağlamda, ABD'nin Bosna'yı AB'ye bıraktığı görülmektedir. Zira ABD için askeri açıdan asıl ilgi merkezi Kosova olmuştur.

Yeni dönemin hemen başında cereyan eden Bosna krizi, Soğuk Savaş döneminde sınırlı ölçekte kalan Türkiye'nin Balkanlar politikasında belirsizliklerin giderilmesini de sağlamıştır. Bu dönemde, Ankara'da "Türkiye'nin güvenlik çıkarları Bosna'da başlar" söylemi esas olarak kabul edilirken; daha sonraki dönemlerde de aynı söylem benimsenmiştir. Ancak gelişen süre zarfında 'söylem' ve 'eylem' arasında ortaya çıkan boşluk, kamuoyunda hayal kırıklıkları yaratmakla

⁵ Bosna'da yaşanan söz konusu bağımsızlık süreciyle ilgili olarak bkz. Selver, a.g.e., ss.98-104.

⁶ BM Güvenlik Konseyi tarafından tesis edilen ilgili karar için bkz. S/RES/743 (1992), 21 February 1992.

⁷ İlgili girişimlere ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Kenar, Nesrin, "Bosna-Hersek Savaşı", Karatay, Osman; Gökdağ, Bilgehan (der.) Balkanlar El Kitabı, Cilt:2, Çağdaş Balkanlar, KARAM & Vadi Yayınları, Ankara, 2007, ss.175-187.

⁸ S/RES/836 (1993), 4 June 1993.

⁹ Karatay, Osman, Bosna Hersek Barış Süreci, KARAM Yayınları, Ankara, 2002, s. 13.

¹⁰ http://www.euforbih.org/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=133 (5.8.2012)

kalmamış; Türkiye'nin bölgesel denklemde aktör düzeyinde arka planda kalmasına da neden olmuştur.

Ankara cephesinden Bosna krizine bakıldığında, krizin başlangıcında hayli aktif bir tutum izlendiği görülmektedir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle birlikte, Türk kamuoyunda “*Adriyatik'ten Çin Seddi'ne*” söylemi kendisine sıkça yer bulurken; bu dönemde Türkçü, Osmanlıcı ve İslamcı görüşlerin/söylemlerin ünü hayli artmıştı. Yugoslavya'nın dağılmasının hemen ardından Bosna'da yaşanan gelişmeler Türk halkı nezdinde infial uyandırmış, ülkede özellikle dinî hassasiyeti yüksek olan sağ kesim konuyu sahiplenmiştir. Dönem itibarıyla Bosna kriziyle ilgili Türkiye'nin tek taraflı da olsa müdahalesini savunan görüşler medyada ve bazı partilerin söylemlerinde de görüleceği üzere¹¹, kendisine yer bulmuşsa da, acil uluslararası askeri müdahale konusunda her kesim görüş birliğine varmıştı. Ankara yönetimi ise, konuyu duygusalıktan ve ideolojik olmaktan uzak bir yaklaşımla ele almıştır. Türkiye krizin en başından itibaren Bosna'da yaşanan gelişmelere uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek için çaba göstermiş ve çok uluslu bir askeri gücün sınırlı hava harekâtıyla müdahalede bulunmasını ısrarla istemiştir.¹² Hatta Ankara Bosna'da savaşın başladığı dönemde İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) ve Avrupa Konseyi'nde dönem başkanı olması dolayısıyla konunun uluslararası forumlarda tartışılması için ayrı bir çaba göstermiştir. Bunun yanında, Türkiye AGİK zirvesi ile BM bünyesinde de acil çözüm çağrılarında bulunmuş ve Bosna Hersek için istikrarlı bir maraton sürdürme eğiliminde olmuştur.¹³

Bosna krizinde Türk diplomasisi bunların üzerine yoğunlaşırken; tek taraflı müdahaleyi ise uygun görmemiştir. Bu bağlamda realist bir politika izlediği görülen Ankara yönetiminin, Bosna için yaptığı diplomasi etkinliği söylemek güçtür. Zira krizin süresi uzaması, Türkiye'nin komşu diğer coğrafyalarda uğraştığı sorunlar ve PKK terörü gibi iç problemleri başlangıçtaki tempoyu sürdürmesini engellemiştir. Güvenlik Konseyi çatısı altında gerçekleşecek müdahaleyi Rusya ve Çin'in veto etmesi, buna karşın BM'nin güvenli bölgelerinde yaşanan katliamlar Türkiye'yi ABD öncülüğündeki NATO müdahalesine yeşil ışık yakmaya itmiştir. Ne var ki, Ankara'nın krizin en başında öngördüğü çok uluslu askeri müdahale seçeneği, ancak 2 yıl sonra kabul görmüştü. Geçen bu süre zarfında hayatını kaybeden insan sayısının 200.000 civarında olduğu göz önünde bulundurulursa, Türkiye'nin krizin en başında sağlıklı bir öneride bulunduğu anlaşılmaktadır. Askeri anlamda operasyonlarda fiilen yer alan Türkiye'nin, hâlihazırda Bosna'da Kasım 2012'de görev süresi dolacak olan EUFOR bünyesinde de askeri personeli bulunmaktadır.

Toparlamak gerekirse, NATO'nun Bosna müdahalesine ve bölgenin Batı tarafından güvenleştirme işlemine Türkiye de katkıda bulunurken; bu bağlamda Ankara'nın çok uluslu bir müdahaleyi benimsediği gözlemlenmektedir. ABD ise, krizin başlangıcında bölgeyi AB'ye bırakma, Başkanlık seçimleri, ekonomik çıkarının olmaması, Ortadoğu'da uğraştığı makro ölçekli

¹¹ Dönem itibarıyla Refah Partisi ve MÇP/MHP'nin bu konuda hayli girişken oldukları görülmüştür. Milliyetçi-muhafazakâr kanaat önderlerinin bu dönemde açıkça dile getirdiği ve Refah Partisi ile MÇP/MHP'nin ise yarı-resmi olarak ileri sürdükleri görüş, Bosna'ya gönüllü mücahitler göndermek olmuştur. Hatta bu siyasi partilerin içindeki uç kesimler Türkiye'nin doğrudan tek taraflı bir askeri müdahalesini bile savunmuşlardır. Dönemin Koalisyon hükümetini oluşturan DYP ve SHP ise, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nı (AGİT) yeni dönemin meşruiyet kaynağı olarak gördüklerini öne çıkararak AGİT ilkelerine yaslanmışlardır. (Bora, Tanıl, Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası, 2. Baskı, Birikim Yayınları, İstanbul, 1999, ss. 302-303). CHP ise, Bosna Hersek konusunda politik-ideolojik anlamda hükümetten farklı bir tezi savunmasa da, SHP'ye muhalefet etme kaygısıyla hareket edip resmi dış politikayı eleştirmiştir. Bora, a.g.e.,s.318.

¹² Öymen, Onur, Silahsız Savaş, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002, s.162.

¹³ Kut, Şule, Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s.57.

sorunlar gibi gerekçelerle meseleye pasif kalmayı tercih etse de; 1994 yılı itibariyle konuya tamamen angaje olmuş ve NATO müdahalesinin başını çekmiştir.

2.2. Kosova Krizi

1990'lı yıllarda Balkanlar'da bölgesel denklem kriz merkezli şekillenirken; Kosova konusu da ayrı bir istikrarsızlık unsuru olmuştur. Kosova konusu, Yugoslavya'nın parçalanması öncesinde 1989'da Miloseviç'in iktidara gelmesi ve Sırp milliyetçiliğini politikasının ana merkezi haline getirmesiyle gündeme gelmiştir. Miloseviç, Tito Yugoslavya'sında otonom bir statüye sahip olan Kosova'nın özerkliğini ortadan kaldırmış ve Kosova'daki nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan Arnavutları tahrik etmiştir. Bu durum Kosovalı Arnavutlarca protesto edilirken; halk sivil itaatsizlik eylemine yönelmiş ve pasif direniş göstermiştir. 1990 ve 1992 yıllarında iki kez referanduma giden Kosovalı Arnavutların bağımsızlık yönünde tecelli eden iradesi, gerek Belgrad gerek uluslararası toplum tarafından kabul görmemişti. En iyi ihtimalle bağımsızlık, minimum düzeyde ise eski özerk pozisyonlarını kazanmaya çalışan Kosovalılar çatışmaya vardırıksızın pasif direnişlerini 1990'lı yıllar zarfında sürdürmüşlerdir.¹⁴

Bosna'da yaşanan çatışmalar dikkatleri bu bölge üzerine çevirmiş; zamanla Kosova konusu gündemde alt sıralara gerilemişti. Bu sırada, Miloseviç yönetiminin Kosova'daki etnik dengeleri Sırp'ların lehine çevirme gayreti ve nüfus hareketliliği krizi daha da derinleştirmiştir.¹⁵ Dayton Antlaşması'yla Bosna Hersek'teki durum nihai bir sonuca bağlanmaya çalışılırken; antlaşma kapsamında, Miloseviç'in katı duruşu ve Kosova'nın müzakere konusu olmamasına yönelik ön şartı nedeniyle, Kosova meselesine hiç değinilmemişti.¹⁶ Aslında, Kosovalılar Bosna meselesiyle beraber Dayton'da kendi durumlarının da karara bağlanacağını düşünerek, 1996 yılının başlarına kadar pasif direniş göstermişlerdi. Bu tutum Batı Dünyası nezdinde sempati toplayacak, Bosna'daki olaylar nedeniyle sabıkalı konumda olan Sırp'lara karşı avantajlı konuma getirecekti.¹⁷ Ne var ki Dayton Antlaşması'nda Kosova meselesinin arka plana itilmesi Arnavutların pasif direnişlerini terk etmelerine neden olmuştur. Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) etrafında toplanan Arnavutlarla, Sırp'lar arasında çatışmalar tırmanışa geçmiş; Balkanlar yeni bir istikrarsızlığın içine düşmüştür.

1998 yılıyla beraber iki taraf arasında çatışmaların artarak sürmesi, uluslararası arenada dikkatleri bir kez daha bölge üzerine çevirmiştir. Uluslararası toplum ve özellikle ABD, Bosna'da yaşananlardan ders alarak konuya daha hızlı adapte olmuş ve çözüm arayışı içerisine girmiştir. Bu bağlamda, Kosova'ya NATO müdahalesi gerçekleşmiş ve 2008 yılına kadar devam edecek olan farklı bir süreç başlamıştır.

Washington yönetimi, Bosna krizinden daha hızlı adapte olduğu Kosova konusunda çok uluslu bir müdahalenin gerektiğini savunmuş ve BM çatısı altında çözüm aramıştır. Bu kapsamda,

¹⁴ Arı ve Pirinççi, a.g.e., s. 9.

¹⁵ Kosova'da yaşanan savaş öncesi ve esnasında Sırp'ların hayli aktif bir tutum içinde olduğu görülmüştü. Miloseviç yönetimi tarafından yaklaşık 900 bin Kosovalı Arnavut Karadağ ve Makedonya'ya göçe zorlanırken; uluslararası müdahaleyle birlikte dengeler tersine dönmüş, bu kez Arnavutların intikamından kaçan Sırp'lar Kosova'yı terk etmek zorunda kalmıştır. Dönem itibariyle UNMIK verilerine göre, Kosova'yı terk eden Sırp'ların sayısı 180 bin civarındadır. (Bkz. Türbedar, Erhan Türbedar, "Yeni Dönemde Kosova ve Geleceği", Karatay, Osman; Gökdağ, Bilgehan (der.), Balkanlar El Kitabı, Cilt:2, Çağdaş Balkanlar, KARAM & Vadi Yayınları, Ankara, 2007, s.94.)

¹⁶ Yılmaz, Murat, Kosova Bağımsızlık Yolunda, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.48.

¹⁷ Arı ve Pirinççi, a.g.e., s. 10.

Bosna krizi esnasında kurulan Temas Grubu (ABD, Rusya, İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya) yeniden işlevsel hale getirilmiştir. Konu, BM Güvenlik Konseyi'nin gündemine de getirilse de; daimi üyelerden Rusya ve Çin'in ABD öncülüğündeki askeri müdahaleye şiddetle karşı çıkmaları, ABD'yi NATO kartını yeniden kullanmaya itmiştir. Ayrıca Temas Grubu içerisinde de çok seslilik hâkimdi. ABD ve İngiltere acil bir müdahaleyi savunurlarken; Rusya buna karşı çıkmış, İtalya, Almanya ve Fransa daha yumuşak politikaların izlenmesi taraftarı olmuştur.

Çatışmalar devam ederken; Miloseviç'le krizin sona erdirilmesi konusunda anlaşmaya varılmışsa da, Belgrad yönetiminin saldırgan tutumunu devam ettirmesi askeri müdahaleyi kaçınılmaz kılmıştır. NATO müdahalesiyle Kosova'da istikrar sağlanmış, Miloseviç geri adım atmak zorunda kalmıştı. NATO'nun Kosova müdahalesi, BM tarafından herhangi bir yetkilendirme olmaksızın gerçekleşirken; Washington yönetimi BM Güvenlik Konseyi'nde olası bir Rus ve Çin vetosunu önceden engellemiştir. Hâlbuki Bosna'daki krizde BM'nin görevlendirmesi durumu vardı. Böylece, ABD uluslararası hukukun dışına çıkarak farklı bir yol benimsemiş ve NATO'yu "küresel jandarma" iddiasının ana kalkanı haline getirmiştir.

Aslında, Kosova pek çok aktör için farklı anlamlar taşımaktaydı. Sırplar için tarihsel bir yurt olarak ifade edilen Kosova, Arnavutlar için de tarihsel bir anlam taşımaktaydı.¹⁸ Ayrıca, Kosovalı Arnavutlarca demografik dengelerdeki ezici üstünlüğü Kosova'yı yeni dönemde yeniden Sırp egemenliğine bırakmamaları için yeterli bir nedendi. Rusya konuya ilişkin Slav-Ortodoks eksenin ve bilhassa Belgrad yönetiminin geleneksel tezini destekleyip, Kosova'nın Çeçenistan sorununa örnek teşkil etmemesi için gayret gösterirken; Türkiye de tarihsel, etno-demografik, stratejik ve insani gerekçelerle konuya ilgili göstermişti. Batı dünyasının Avrupa ayağında Balkanlar'daki krizlere duyulan genel pasiflik yeniden kendisini göstermiş; buna karşın İngiltere, ABD ile ortak hareket ederek acil müdahaleyi savunmuştu.

ABD ekseninde konuyu açmak gerekirse; Washington yönetimi açısından Kosova Bosna'dan daha stratejik bir bölgeyi ifade etmekteydi. Öncelikle, Balkanlar'daki Arnavut sorunu bu kapsamda önemlidir. Bölgede 6 ülkeye dağılan Arnavutların 2 milyona yakın bir nüfusu Kosova'da bulunmaktaydı. Krizin derinleşmesi ve Arnavut nüfusun yaşadığı Makedonya ve Yunanistan gibi diğer ülkelere de sıçrayarak bölgenin topyekûn istikrarsızlaşma tehdidi, ABD'nin hızlı müdahalesini tetiklemiştir. Ayrıca, ABD Arnavutların lehine müdahil olarak hem 2000'li yıllardaki dış politikasında sıkça başvurduğu "insani müdahale"¹⁹ kavramının altyapısını

¹⁸ Bkz. Türkoğlu, Emir, "Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği", Lütem, Ömer; Demirtaş, Birgül (der.) Balkan Diplomasisi, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001, ss.104-105.

¹⁹ Soğuk Savaş sonrası dönemin popüler bir kavramı olarak ön plana çıkan "insani müdahale" deyimini tanımlama konusunda görüş ayrılıkları bulunsu da, genel olarak insan haklarının yaşandığı durumlarda hedef ülke vatandaşlarının korunması amacıyla bir devlet, devletler grubu veya uluslararası bir örgüt aracılığıyla kuvvet kullanılmasını açıklamakta olduğu ifade edilebilir. Günümüzde savaşların maliyetinin katlanılmaz hale gelmesi, savaşların şekil açısından farklılaşmasına neden olurken; özellikle insani müdahale kavramına istinaden yapılan askeri teşebbüsler "operasyon" veya "harekât" kelimeleriyle anlatılmaktadır. Bu noktada sınırlı bir sürenin varlığı ön plana çıksa da, aslında yapılan savaşa meşruiyet kazandırma uğraşı olarak da görülmektedir. Bir devlete yönelik savaş ilan edilebilmesi için haklı ve meşru gerekçelerin olması gerekliliğinden hareketle, insan hakları ihlallerinin bu bağlamda medya organlarında biraz da abartılarak yayınlanması suretiyle uluslararası kamuoyunda ilgili devlete müdahale istencini artıran bir kanaatin oluşması önemli bir noktadır. Reel politik bu anlamda kendi doktrinini oluştururken; insani müdahaleyi savunan kesimin temel tezi, insan haklarını devlet egemenliğinin önceliğine dayandırmak şeklindedir. Bkz. Yaşın, Gözde Kılıç, "Araçlaştırılan İnsani Müdahale ve Siyasallaşan Hukuk", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 1 Mart 2012, http://www.21yyte.org/tr/yazi6513-Aracallaştirilan_Insani_Mudahale_ve_Siyasallasan_Hukuk.html,(5.8.2012). 2011 yılında Libya'ya yönelik yapılan NATO müdahalesi bu kapsamda örnek olarak gösterilebilir.

hazırlamış²⁰ hem de Sırp'ları geri püskürterek yeni dönemde küresel düzeydeki güçlü rakibi olan SSCB'nin halefi Rusya'nın bölgesel denklemde kozunu kırmıştır. Öte yandan, Kosova örneği ABD'nin Avrupalı müttefiklerine güvenlik kalkanının kısa-orta vadede NATO olduğunu ve bu konuda AB'nin henüz ortak dış politika ve güvenlik konularında yeterli yol alamadığını gösterdiği bir müdahale olurken; Avrupa ile ABD arasındaki sürekli artan askeri-teknolojik mesafeyi de ortaya koymuştur.²¹ Kosova müdahalesiyle beraber Washington yönetimi Balkan denkleminde Arnavutları stratejik bir müttefik olarak görmüş ve ileriki dönemlerde sıkça krizlere yol açma potansiyeli taşıyan bölgesel etnik dengelerde koz olarak kullanmak istemiştir.

Türkiye açısından durum daha farklı bir boyutta şekillenmiştir. Türkiye de Bosna'da olduğu gibi, krizin en başından itibaren acil uluslararası müdahaleyi savunmuştur. Bosna'dan ders çıkaran uluslararası toplum ABD öncülüğünde NATO şemsiye altında müdahaleye olumsuz tutum sergilemezken; Ankara yönetimi de NATO'nun önemli bir aktörü olarak aktif bir görev üstlenmiştir. Aslında Türkiye, krizi en başından itibaren yakından takip etmiş ve Kosova'daki Arnavutların yanında yer almıştır. Öyle ki, Türk Özel Kuvvetleri'nin kriz esnasında ülkedeki UÇK militanlarını eğittiği, hatta maddi olarak Kosova'ya destek sağladığı²², özetle fiilen bölgede olduğu ortaya çıkacaktı. Ankara yönetimi tarihsel gerekçelerle konuya yakın ilgi gösterirken; 2 milyonluk Kosova'da 20.000 dolayında Türk'ün varlığı ile kardeş-akraba topluluk olarak gördüğü Arnavutların geleceği konusu bu ilgiyi artıran gerekçeler olmuştur. Türkiye, bir yandan Müslüman Arnavutları, dinsel anlamda Arap Vahabilerle İran Şii'lerinin dini propagandalarına maruz bırakmak istemezken; diğer taraftan Katolik dünyanın misyoner çalışmalarıyla da mücadele etmek zorunda kalmıştır. İlerleyen yıllarda bu durum daha somut bir biçimde kendisini göstermiş; Türkiye Balkanlar'da İslam'ın belirtilen tehditlere karşı çok taraflı savunuculuğu yapmak zorunda kalmıştır. Ankara yönetimi, Katolikleştirilme tehdidi altındaki Kosova'nın ve diğer bölgelerin Müslüman kalabilmesini sağlamak için 'dındaş' olarak adlandırdığı Arnavutları ve diğer grupları Ankara'nın yörüngesinden uzaklaştırmamaya dikkat etmiştir.²³ Ayrıca, Türkiye'ye çeşitli dönemlerde göç etmiş ve sayıları azımsanmayacak düzeyde olan Arnavutlar da Ankara için ayrı bir baskı mekanizması oluşturmuştur. Bütün bu etkenlerin ışığında, 1999 yılında NATO müdahalesi altında Kosova'ya giden Türk askeri, binlerce Kosovalı Türk tarafından bayraklarla karşılanmış ve bu karşılama adeta gövde gösterisine dönüşmüştür.²⁴ Türk askerinin Kosova'ya gelişinden Arnavutlar da memnun olurken; NATO Barış Gücü KFOR'un ana lokomotiflerinden biri olma görevini üstlenmiştir.

Kosova'da 1999 ve sonrasında yaşanan gelişmelere bakıldığında, adım adım bağımsızlık sürecine gidildiği ve nihayetinde bu amaca varıldığı görülmektedir. Müdahale için onay alınmayan Güvenlik Konseyi'nde Haziran 1999'de alınan 1244 sayılı kararla²⁵ BM Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK) oluşturulmuş ve ülkeye ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. UNMIK, sivil yönetiminden BM'nin, kurumsal inşasından AGİT'in, mültecilerin geri dönüşünden BM Mülteciler

²⁰ Arı ve Pirinççi, a.g.e., s. 11.

²¹ Meiers, Franz-Josef, "Avrupa'nın Güvenlik ve Savunma Politikasında Karşılaşılan Zorluklar", Avrasya Dosyası, AB Özel, Cilt:5, Sayı:4, s. 239.

²² O dönem Türkiye'deki camilerde Kosova adına yardım kampanyaları düzenlenmiş ve 40 milyon dolara yakın bir meblağ Kosova'daki direnişe aktarılmıştır. Bkz. Aydıntaşbaş, Aslı, "UÇK, Türkiye'ye Minnettar", Radikal Gazetesi, 27 Mart 1999.

²³ Özlem, Kader, "Unutulan Balkan Türkleri", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 30 Temmuz 2011, http://www.21yyte.org/tr/yazi/6245-Unutulan_Balkan_Turkleri.html (7.8.2012)

²⁴ "Hasrete Son", Milliyet, 5 Temmuz 1999.

²⁵ S/RES/1244 (1999), 10 June 1999.

Yüksek Komiserliği'nin ve yeniden yapılandırılma faaliyetlerinden AB'nin öncelikli olarak ilgileneceği dört ana organdan oluşmaktaydı. NATO Barış Gücü KFOR da Kosova'ya yerleşirken; NATO müdahalesinden yaklaşık 1 saat önce şaşırtıcı bir biçimde Kosova'ya inen Rus birlikleri de KFOR'a dâhil edilmişlerdir. ABD askeri anlamda yurtdışındaki en büyük üssünü Kosova'da oluştururken; UNMIK kapsamında diğer sorumlulukları AB'ye devretmiştir. Bu noktada ABD'nin Balkanlar politikalarına ilişkin 1990'lı yıllarda krizleri askeri metotlarla çözmeye anlamında “*hard power*”, AB'nin ise, uzun vadeli geçiş dönemiyle “*yumuşak güç*” işlevinde oldukları görülmektedir. Türkiye'nin Balkanlar'daki krizlerde ise dış politikası, kriz çözmek için askeri müdahale yanlısı olmak şeklindeyken; eylem kapasitesi yönünden yeterli olmadığı, bununla bağlantılı olarak ABD'ye paralel bir politika izlediği yönünde olmuştur. 1999 Kosova gelişmelerinin sonuçları kapsamında bir değerlendirme yapıldığında, ABD'nin ve Türkiye'nin kazanan iki aktör olarak ön plana çıktığı görülebilir.

2000'li yılların hemen başında Kosova'nın geleceğine ilişkin çeşitli planlar (örneğin UNMIK'in Standartlar Planı gibi) ileri sürülmüşse de; Kosova'da Sırlarla Arnavutların yeniden çatışmaya başlaması süreci aksatmıştır. 2000'li yılları bağımsız bir devlete özgü kurumlarını oluşturmaya ve yapılandırmaya ayıran Kosova, bu noktada ABD başta olmak üzere, Türkiye'den ve Batı dünyasından önemli ölçüde faydalanmıştır. Mart 2007'de BM Özel temsilcisi Marti Ahtisaari'nin hazırladığı ve BM Genel Sekreteri aracılığıyla Güvenlik Konseyi'ne sunulan Ahtisaari Planı'na göre, Kosova'ya uluslararası gözetim altında bağımsızlığın verilmesi ve Kosova'daki azınlıkların haklarının garanti altına alınması istenmekteydi. Bu durum Sırların tepkisine neden olurken; Güvenlik Konseyi'nde Rusya tarafından veto edilmiştir. Rusya Sırbistan'la olan yakın bağlarından dolayı Belgrad'ın kabul etmeyeceği bir tasarıya karşı çıktığını belirtmişse de; asıl endişesi Kosova sorununun kendi iç sorunu olan Çeçenistan'a emsal teşkil etme potansiyeli olmuştur.²⁶ Bu noktada ABD, Rusya'yı ikna etmek için AB'nin de desteğini alarak farklı planlar üzerinde çalışmış; konuyu Güvenlik Konseyi'nin gündümünden alarak yeniden Temas Grubu'na havale etmiştir. Ne var ki, burada Kosova'nın nihai statüsüyle ilgili bir uzlaşma bulunamamış ve 17 Şubat 2008'de Kosova tam bağımsızlığını ilan etmiştir.

ABD, Kosta Rika'nın ardından Kosova'yı tanıyan ikinci devlet olurken; Türkiye ise, üçüncü sırada yer almıştır. Kosova'nın bağımsızlığa giden süreçte Türkiye'nin aktif rolü, bağımsızlık sonrasında da kendisini göstermiş ve yeni devleti siyasi, askeri ve ekonomik yönden desteklemiştir. ABD askeri anlamda Kosova'daki varlığını sürdürürken; siyaseten durumu AB'ye bırakmış, ancak yeni devletin uluslararası alanda tanınması için yardımcı olmuştur.

ABD'nin Kosova'yı tanımasıyla, tek taraflı bağımsızlık ilanını kabul eden ülke sayısı hızla artmış ve bu durum diğer ülkeler üzerinde de psikolojik yönden etkili olmuştur. Ne var ki, Kosova'nın bağımsızlığının ardından geçen dört yıllık süre zarfında ABD, Kosova'yı uluslararası alanda desteklerken; doğrudan Kosova'nın tanınması meselesini dış politikasının gündem maddelerinden biri haline getirmemiştir. Bu bağlamda, Washington'un Kosova'nın tanınma meselesi zamana yayan bir politika izlediği söylenebilir.

²⁶ Schaeffer, Sebastian, “The Kosovo Precedent – Directly Applicable to Abkhazia and South Ossetia”, *Caucasian Review of International Affairs*, Vol. 3 (1), Winter 2009, s.110.

Kosova'nın bağımsızlığı Ağustos 2012 itibariyle 92 ülke tarafından tanınırken; uzmanlar bunun 2012 yılı sonuna kadar 100'ü bulacağını ve halen IMF ve Dünya Bankası üyesi olan Kosova'nın BM'ye de üye olabileceğini öngörmektedirler. 10 Eylül 2012 tarihinde ise, Kosova'daki Uluslararası Yönetim Grubu ülke üzerindeki gözetim durumuna son verdiğini açıklayarak, Kosova'nın artık "tam bağımsız" olduğu ilan etti.²⁷ Ancak AB üyesi olan İspanya Bask bölgesi, Slovakya ve Romanya bünyelerindeki Macar azınlıklar, Yunanistan Batı Trakya meselesi, Güney Kıbrıs ise kuzeydeki Türk cumhuriyeti Kosova'yı tanımamaktadırlar. Buna paralel olarak, Rusya ve Çin başta olmak üzere BDT üyesi ülkeler Kosova'yı tanımazken; Kosova'nın bağımsızlığına İslam Dünyası'ndan da çok fazla destek gelmemiştir.

KOSOVA'NIN BAĞIMSIZLIĞINI TANIYAN DEVLETLER (Ağustos 2012 İtibariyle)				
BALKAN DEVLETLERİ	AVRUPALI DEVLETLER (AB ÜYESİ VE DİĞERLERİ)	AFRİKA	KUZEY AMERİKA	AVUSTRALYA VE YAKIN ÇEVRESİ
Türkiye Bulgaristan Hırvatistan Arnavutluk Makedonya Karadağ Slovenya	Fransa, İtalya, Almanya, Birleşik Krallık, Danimarka, Lüksemburg, Belçika, Polonya, Avusturya, İrlanda, Hollanda, Lihtenştayn, İsveç, Litvanya, Macaristan, İsviçre, Finlandiya, İzlanda, Estonya, Norveç, Çek Cumhuriyeti, Monako, San Marino, Letonya, Andora, Malta, Portekiz	Moritanya, Nijerya, Senegal, Gana, Orta Afrika Cum. Çad, Mali, Nijer, Malavi, Gambiya, Haiti, Gine, Fildişi Sahili, Cibuti, Uganda, Benin, Gabon, Gine Bissau, Komorlar, Burkina Faso, Svaziland, Sierra Leone, Sao Tome ve Principe, Liberya, Somali	ABD, Kanada ORTA VE LATİN AMERİKA Kolombiya, Peru, Honduras, Panama Dominik Cum., Belize, Saint Lucia ASYA Japonya, Güney Kore, Afganistan, Malezya, Brunei,	Avustralya, Yeni Zelanda, Marshall Adaları, Palau, Tuvalu, Maldivler, Nauru, Vanuatu, Kiribati, Samoa, Mikronezya, Tayvan,
ORTA DOĞU DEVLETLERİ				
Suudi Arabistan, Arap Emirlikleri, Ürdün, Bahreyn, Umman, Kuveyt, Katar				

Tablo 1 – Kosova'yı Taniyan Devletlerin Bölgesel Dağılımı
(http://tr.wikipedia.org/wiki/Kosova'n%C4%B1n_ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1z%C4%B1k_bildirisine_uluslararası%C4%B1_tepkiler , 13.11.2012)

Tablo 1'den de anlaşılacağı üzere, dünya Kosova'nın bağımsızlığını tanıyıp tanımama konusunda ikiye bölünmüştür. Ortadoğu devletlerinden özellikle Arap Yarımadası'nda bulunanlar, Kosova'nın bağımsızlığını tanıma eğiliminde olurken; Kuzey Afrika ve diğer Ortadoğu devletleri buna soğuk bakmışlardır. İsrail boyutunda ise, Tel Aviv Yönetimi 2011'de tanıma sinyallerini vermiş olsa da, Filistin meselesi nedeniyle buna yanaşmak istemeyeceği anlaşılmaktadır. Kosova'yı tanıyan devletlerin Afrika'da daha ziyade Batı Afrika şeridinde yoğunlaştığı görülmektedir. Orta Afrika'nın Batı kıyıları, Kosova'yı tanımışlardır. Amerika kıtasında ise, Kuzey ve Orta Amerika'da genel eğilim, Kosova'nın bağımsızlığı yönünde olsa da; Latin Amerika'da Peru ve Kolombiya dışında destek gelmemiştir. Asya'da ise, Rusya ve Çin'in etkisiyle Kosova'nın aleyhine bir durum

²⁷ "Kosovo Declared Fully Dependent", BBC, 10 September 2012.

söz konusudur. Buna karşın, Okyanusya’da Kosova’nın bağımsızlık kararı taban bulmuştur (bkz. Tablo 1).

Bölgesel denkleme bakıldığında Balkanlar’da da konuya dair ikiye bölünmüş bir görüntü söz konusudur: Sırbistan’ın yanı sıra, Yunanistan, Romanya ve Bosna Hersek Kosova’yı tanımazken; Türkiye, Bulgaristan, Arnavutluk, Makedonya, Hırvatistan, Slovenya ve hatta Sırbistan’dan ayrılan Karadağ bile Kosova’yı tanımıştır. Bosna Hersek’in kendine özgü güncel durumu bir tarafa bırakılıp denklem dışında tutulduğunda, Yugoslavya’dan ayrılan bütün devletlerin Kosova’yı tanıdığı görülmektedir.

Özetle, Kosova’nın bağımsızlık süreci esnasında yaşanan görüş ayrılıkları, bağımsızlık kararının ardından yeni devletin tanınmasına da yansımıştır. AB üyesi devletlerden bir bölümünün kendine özgü durumlarından dolayı Kosova’yı tanımamaları bir tarafa bırakılırsa, Batı dünyası ile ittifak halinde bulunan devletlerde genel olarak Kosova lehine bir durum oluşmuştur. Buna karşın, Çin’in ve özellikle Rusya’nın etkisini doğrudan hissedilen diğer devletlerde (BDT üyeleri gibi) Piriştine’nin tanınmaması konusunda anlaşmış gibi gözükmektedir.

2.3. Makedonya Krizi

Makedonya krizinde bu ülkenin içsel dinamiklerinin etkili olduğu görülmektedir. Yugoslavya’dan ayrılan diğer cumhuriyetlerden farklı olarak herhangi bir savaş yaşamadan bağımsızlığını ilan eden Makedonya, çok geçmeden iç ve dış politikada bir dizi sorunla boğuşmak zorunda kalmıştı. Makedonya’nın köklü bir devlet geleneği olmamasının yanı sıra mozaik andıran etnik-demografik yapısı içsel anlamda istikrarsızlığa yol açarken; ülkenin bağımsızlık ilanından sonra Yunanistan ile isim krizi nedeniyle ve Bulgaristan’la da Makedon dili ve kimliği bağlamında yaşadığı sorunlar ayrı bir sıkıntı kaynağı olmuştur.²⁸

Makedonya’nın 2 milyonluk nüfusunun % 64’ü Makedonlardan oluşsa da; Kosova ve Arnavutluk sınırlarına yakın yerlerde yaşayan Arnavutlar % 25’lik bir oranla ülkenin kilit grubu durumundadır. Bunun yanı sıra, 80.000 kadar Türk nüfus da Makedonya’da yaşamaktaydı. Balkanlar’daki Arnavut sorununa istinaden Makedonya’daki Arnavutlarda da kıpırdanmalar başlamış ve ülke içi dengeleri etkilemeye başlamıştı. Yunanistan’ın ekonomik tecridine maruz kalan Üsküp yönetimi, Sırbistan ile sınır anlaşması imzalamamış, Bulgaristan ile de kültürel öğelerden dolayı uzun vadeli olabilecek problemlerle uğraşmak zorunda kalmıştı.²⁹ Ekonomik anlamda sıkıntı yaşayan ülke, kısa süre içerisinde bölgesel istikrarsızlığın da etkisiyle kendi sorunlarıyla yoğun bir biçimde uğraşır duruma düşmüştü.

²⁸ Arı ve Pirinççi, a.g.e., s.16.

²⁹ 1990-1997 yılları arasında Bulgaristan’ın Cumhurbaşkanlığını yapan Jelu Jelevev anılarını ve yeni Bulgaristan’ın dış politik vizyonunu kaleme aldığı *“In at the Deep End”* isimli kitabında Makedonya’yla ilgili meselelere ve söz konusu ülkenin tanınmasına ilişkin süreci anlatırken (ss.147-181), önemli bir tespitte bulunmaktadır. Makedonya’daki gençlerin kendilerini Makedon olarak tanımladığını söyleyen Jelevev, yaşı kesimin ise tereddüt etmeden “Bulgar’ız” dedikleri aktarmaktadır. Zhelev, Zhelyu, In at the Deep End, Trud Publishing House, Sofia, 2008, s. 177. Makedonya’da tarafımızca yapılan ziyarette, Makedonların Bulgarca’nın farklı bir aksanıyla konuştuklarını somut bir şekilde gözlemlemekle birlikte; belli bir dönem Makedonca isimli bir dilin varlığını tanımayan Sofya yönetiminin daha net bir şekilde anlaşılacaktır. Dil konusunun yanı sıra diğer kültürel meseleler Bulgaristan’ın ayrı bir Makedon kültürünün varlığını tanıma konusunda ikileme düşürmüştür.

Üsküp yönetimi bahsedilen sorunlardan, bölgesel anlamda Türkiye, küresel ölçekte ise ABD'nin yardımlarıyla kurtulmaya çalışmıştır. Ancak Yunan lobisi nedeniyle rahat hareket edemeyen Washington Yönetimi, 1994'te Makedonya'yı FYROM adıyla tanıyabilmiştir. Makedonya'daki hassas duruma istinaden Güvenlik Konseyi'nde alınan 795 sayılı karar ile ülke topraklarında konuşlanmak üzere UNPROFOR (BM Koruma Gücü) görevlendirilmiştir. Aslında UNPROFOR, BM tarihinde bir ilki teşkil edecek ve savaş olmaksızın önleyici amaçlarla önceden gönderilen bir kuvvet olacaktı. Birliğin, Makedonya'nın Sırbistan-Karadağ ve Arnavutluk sınırlarına konuşlanarak ülke güvenlik ve istikrarına zarar verecek gelişmeleri rapor etmesi öngörülmüştü.³⁰ Güvenlik Konseyi'nin Mart 1995'te aldığı 983 sayılı karar³¹ ile UNPROFOR yerini önleyici niteliği daha ön planda olan UNPREDEP'e (BM Önleyici Barış Gücü) bırakırken; Şubat 1999'da görev süresi Çin tarafından veto edilinceye kadar ülke güvenlik ve istikrarında kilit görevler üstlenmiştir.

2000'li yıllara girilirken, Makedonya konusunun Kosova'daki sıcak gelişmelerin gölgesinde kaldığı görülmektedir. 2001 yılı başlarında Makedonyalı Arnavut militanlar ile Makedon güvenlik güçleri arasında çıkan çatışmalar, bölgesel güvenlik ve istikrarı tehdit eder bir hal almıştı. Bosna ve Kosova krizlerinden ders almış olan uluslararası toplum, Makedonya'daki duruma müdahale etmekte tereddüt yaşamamıştır. Bu sebeple, ABD ve AB özel temsilcilerinin Haziran 2001'deki girişimleriyle taraflara baskıda bulunulmuş ve kısa sürede sonuca gidilerek, 13 Ağustos 2001 tarihinde Makedonya Parlamentosu'nda temsil edilen dört en büyük parti liderleri arasında Ohri Çerçeve Antlaşması imzalanmıştır.³² Bu antlaşmaya genel bir perspektiften bakıldığında, Batılı devletlerin dayatmalarıyla ortaya çıktığı imajının hâkim olduğu görülmektedir. Antlaşma içerik bakımından, Arnavut azınlığın anayasal haklarının artırılması, anadillerini okullarda ve parlamentoda kullanabilmeleri öngörmekle birlikte, daha sonraları yerel yönetimlerin güçlendirilmesi vasıtasıyla bazı bölgelerde eğitim, sağlık ve finansal planlamaların Arnavut kontrolüne geçmesini; hatta buralarda Arnavutçanın ikinci resmi dil ilan edilmesini, nihayetinde de bayrak ve etnik simgelerin kullanabilmelerini sağlamıştır. Arnavutların elde ettiği bu haklar Makedon halkta tepki toplamışsa da; ülkede yayılabilecek terör dalgası Makedonları kısmen de olsa yatıştırmıştır. Bunlara karşılık, antlaşmanın her iki tarafı da tatmin etmediği kısa vadede ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Ohri Çerçeve Antlaşması'nda ülkede Arnavutlardan sonra gelen grup olan Türklerin görüş ve hassasiyetleri dikkate alınmamıştır.³³ Bu bağlamda ülkedeki Türk azınlığın antlaşmanın çatışmaları dindirmesi anlamında memnun olduğu; ancak kendi hassasiyetleri göz ardı edildiği için hoşnut olmadığı söylenebilir.

Aslında antlaşmanın tek kazananı ABD olmuştur. Zira bu kez istenilen sonuç hem kısa sürede gelmiş, hem de ABD bölgedeki prestijini artırarak krizden çıkmayı bilmişti. Ayrıca, Balkanlar'daki Arnavut sorununun kronikleşmesinden endişe duyan ABD, bu riski ortadan kaldırdığı gibi; Makedonya'yla sorunlarını 1990'lı yıllarda çözen Bulgaristan ile Makedonya Arnavutlarını destekleyen Arnavutluk arasında da olası bir savaş riskini bertaraf ediyordu. Böylece Amerikan ve İngiliz petrol şirketleri tarafından desteklenen Burgaz-Makedonya-Vlore (AMBO) petrol boru hattı projesi de hayat sahası bulabilecekti.³⁴

³⁰ Arı ve Pirinççi, a.g.e., s.17.

³¹ S/RES/983 (1995), 31 March 1995.

³² Ohri Çerçeve Antlaşması için bkz. http://faq.macedonia.org/politics/framework_agreement.pdf (15.08.2012)

³³ İbrahim, Enes, "Ohri Çerçeve Antlaşması'nın Türklere Getirdikleri", *Ufuk Dergisi*, Sayı:15, ss.2-3.

³⁴ Arı ve Pirinççi, a.g.e., ss.19-20.

11 Eylül 2001 sonrasında ABD dış politikasında radikal değişiklikler yaşanırken; Washington yönetimi açısından dış politik vizyon Afganistan ve Irak konularında yoğunlaşmış ve Balkanlar konusu yeniden ikinci plana düşmüştü. Aslına bakılırsa, ABD için Balkanlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde öncelikli bir alan olmamış; zamanla oluşan bazı stratejik çıkarları gereği (örneğin NATO ve bölgedeki Arnavutlar gibi) bölgeyi bir sıçrama tahtası olarak kullanmıştı. Dolayısıyla, Makedonya krizi sonrası Washington yönetimin ülke üzerinde çok fazla etkili olmadığı görülse de; gerek ülkedeki Arnavutların silahsızlandırılması gerek Üsküp'ün gerekli reformları yapması bağlamında yardımcı bir görev üstlenmiştir. Bu kapsamda NATO tarafından 26 Ağustos 2001'de başlatılan Zorunlu Hasat Operasyonu, çeşitli adlar altında Mart 2003'e kadar sürüp, Arnavut militanların elindeki silahlar toplanırken; ABD bu operasyonlara asker göndermemiş; Türkiye ise, mikro ölçekte katılım göstermiştir. Öte yandan ABD, Makedonya'nın Yunanistan'la isim sorununun çözülmesi anlamında da taraflara sıkça çağrıda bulunmuştur.

Bağımsızlığın ilanından beri Makedonya'ya uluslararası alanda siyasi, ekonomik ve askeri açıdan destek olan Türkiye, bu ülkeyi Yugoslavya'dan ayrılan diğer ülkelerle eş zamanlı olarak anayasal ismiyle tanımış ve her alanda ilişkilerini geliştirmiştir. Öyle ki, Üsküp-Ankara eksenindeki olumlu ilişkiler, zaman zaman ülkedeki Türkleri ve Arnavutları şaşırtmıştır. Zira Türkiye Makedonya'nın toprak bütünlüğünü savunurken; geleneksel olarak izlediği Balkanlar'daki Türk ve/veya Müslüman azınlıkları bulunulan ülkenin içişlerine karışma aracı olarak kullanmama politikasını sürdürmüştür. Bu noktada, Türkiye'nin Makedonya'ya yönelik politikasının etnik veya dinsel temelde değil; Makedonya'nın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü ekseninde yoğunlaştığı görülmektedir. Ekim 1997'de Türk Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Üsküp ziyaretinde ifade ettiği üzere, Ankara yönetimi "Makedonya'nın istikrarını Balkanlar'da barışın ön koşulu olarak" görmekteydi.³⁵

Bu çerçevede, Ankara 2001 yılındaki Makedon-Arnavut krizinde Üsküp ile olan diplomatik ilişkilerinin bozulmaması için titiz bir politika izlemiştir. Türkiye Makedonya'daki etnik çatışmalardan menfaat bekleyen dış aktörlerden biri olmazken; krizi Üsküp yönetimin içişlerine müdahale aracı olarak kullanmamıştır. Bu durum, Makedon Cumhurbaşkanı Traykovski tarafından şükranla karşılanmış ve Ankara'nın tutumu takdir edilmiştir.³⁶ Her ne kadar Türkiye, Makedonya krizinde barışçıl, tutarlı ve uzlaştırıcı bir politika takip etmişse de; ülke içerisinde yaşanan ağır ekonomik kriz Ankara yönetiminin Makedonya'daki gelişmelere angaje olmasını engelleyen önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır. Bu durum, Türkiye'yi iç politika meseleleriyle daha fazla uğraştırmış ve iktidardaki koalisyon hükümeti iyice zayıflamıştı. Türkiye'nin bölgesel güvenlik ve istikrarı sağladığı için Ohri Çerçeve Antlaşması'ndan memnun olduğu gözlenirken; Türk azınlığın hakları konusunda çok fazla talepkar olmamıştır. Hatta Ankara'nın bu tutumu, Makedonyalı Türklerde hayal kırıklığına neden olmuş, hatta bazı Türk azınlık mensupları tarafından Ankara Yönetimi Makedon yanlısı olmakla suçlanmıştır.³⁷

³⁵ Kut, a.g.e., s.212.

³⁶ "Sezer Makedonya Cumhurbaşkanı ile Görüştü", Hürriyet, 21 Mart 2001.

³⁷ Şabani, Güner, 2001 Makedonya Etnik Çatışması ve Çözümü: Çerçeve Anlaşmasına Giden Süreç, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2007, s.89.

SONUÇ

Türkiye'nin ve ABD'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde Balkan politikalarını belirleyen dinamikler farklı olmakla birlikte; bu dinamikler Balkanlar'da yaşanan krizlerde iki aktörün ortak bir hareket noktasında buluşmasını beraberinde getirmiştir. Bölgesel krizlerde ve çözümünde uyum içinde politikalar izleyen Ankara ve Washington, kriz sonrası süreçte de Kosova'nın bağımsızlık ilanında görüldüğü gibi bu uyumu devam ettirmiştir.

Öte yandan, ABD açısından küresel bir aktör olarak Balkanlar öncelikli bir bölgesel sistemi ifade etmezken; NATO genişlemesi, askeri üsler gibi güvenlik alanlarını ilgilendiren kazanımlardan sonra bölgeyi AB'nin sorumluluk alanına bırakmıştır. Buna tezat olarak bir bölge ülkesi olarak Türkiye için Balkanlar tarihsel, etnik, dini, stratejik açıdan çok fazla şey ifade etmektedir. Özetle Balkanlar Türkiye'nin yaşamsal çıkar alanıdır.

KAYNAKÇA

Arı, Tayyar ve Pirinççi, Ferhat, “Soğuk Savaş Sonrasında ABD’nin Balkan Politikası”, Alternatif Politika, Cilt.3, Sayı.1, Mayıs 2011.

Aydıntaşbaş, Aslı, “UÇK, Türkiye’ye Minnettar”, Radikal Gazetesi, 27 Mart 1999.

BORA, Tanıl, Yeni Dünya Düzeni’nin Av Sahası, 2. Baskı, Birikim Yayınları, İstanbul, 1999.

Brzezinski, Zbigniew, The Grand Chess Board, American Primacy and Its Geostrategic Imperatives, Basic Books, New York, 1997.

Demirtaş, Birgül, Bulgaristan’la Yeni Dönem, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.

Hasrete Son, Milliyet, 5 Temmuz 1999.

http://faq.macedonia.org/politics/framework_agreement.pdf, (15.08.2012)

http://www.euforbih.org/index.php?option=com_content&view=article&id=13&Itemid=133 (5.8.2012).

http://tr.wikipedia.org/wiki/Kosova'n%C4%B1n_ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k_bildirisine_uluslararası%C4%B1_tepkiler , (13.11.2012).

İbrahim, Enes, “Ohri Çerçeve Anlaşması’nın Türklere Getirdikleri”, Ufuk Dergisi, Sayı:15.

Karatay, Osman, Bosna Hersek Barış Süreci, KARAM Yayınları, Ankara, 2002.

Kenar, Nesrin, “Bosna-Hersek Savaşı”, Karatay, Osman; Gökdağ, Bilgehan (der.) Balkanlar El Kitabı, Cilt:2, Çağdaş Balkanlar, KARAM & Vadi Yayınları, Ankara, 2007.

Kosovo Declared Fully Dependent, BBC, 10 September 2012.

Kut, Şule, Balkanlar’da Kimlik ve Egemenlik, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005.

Meiers, Franz-Josef, “Avrupa’nın Güvenlik ve Savunma Politikasında Karşılaşılan Zorluklar”, Avrasya Dosyası, AB Özel, Cilt:5, Sayı:4.

Öymen, Onur, Silahsız Savaş, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2002.

Özlem, Kader, “Unutulan Balkan Türkleri”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 30 Temmuz 2011, http://www.21yyte.org/tr/yazi6245-Unutulan_Balkan_Turkleri.html (7.8.2012)

S/RES/1244 (1999), 10 June 1999.

S/RES/743 (1992), 21 February 1992.

S/RES/836 (1993), 4 June 1993.

S/RES/983 (1995), 31 March 1995.

Schaeffer, Sebastian, “The Kosovo Precedent – Directly Applicable to Abkhazia and South Ossetia”, *Caucasian Review of International Affairs*, Vol. 3 (1), Winter 2009.

Selver, Mustafa, *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2003.

Sezer Makedonya Cumhurbaşkanı ile Görüştü, *Hürriyet*, 21 Mart 2001.

Şabani, Güner, 2001 Makedonya Etnik Çatışması ve Çözümü: Çerçeve Anlaşmasına Giden Süreç, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2007.

Todorova, Maria, *Balkanlar’ı Tahayyül Etmek*, (çev.) Dilek Şendil, 3. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Türbedar, Erhan, “Yeni Dönemde Kosova ve Geleceği”, Karatay, Osman; Gökdağ, Bilgehan (der.), *Balkanlar El Kitabı*, Cilt:2, Çağdaş Balkanlar, KARAM & Vadi Yayınları, Ankara, 2007.

Türkoğlu, Emir, “Kosova Arnavutlarının Milliyetçiliği”, Lütem, Ömer; Demirtaş, Birgül (der.) *Balkan Diplomasisi*, Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2001.

Yılmaz, Murat, *Kosova Bağımsızlık Yolunda*, İlke Yayıncılık, İstanbul, 2005.

Zhelev, Zhelyu, *In at the Deep End*, Trud Publishing House, Sofia, 2008.

